

**UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA SINFDAN TASHQARI
MASHG'ULOTLARNI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA
LOYIHALASHNING METODIK MUAMMOLARI**

Mamatkodirov Maxammadali Mamatisakovich

Farg'ona davlat universiteti

Annotatsiya. *Maqolada umumta'lim maktablarida sinfdan tashqari mashg'ulotlarni raqamli texnologiyalar asosida tashkil etishdagi dolzarb metodik muammo tahlil qilinadi. Raqamli vositani pedagogik maqsad, o'quvchi xususiyatlari, faoliyat shakli va monitoring bilan uyg'unlashtirish mezonlari asoslanib, amaliy loyihalash ketma-ketligi taklif etiladi.*

Kalit so'zlar: *raqamli texnologiya, sinfdan tashqari mashg'ulot, didaktik loyihalash, raqamli vosita, monitoring.*

Ta'limning raqamli transformatsiyasi o'qituvchi faoliyatiga ko'plab platforma va elektron resurslarni olib kirdi. Biroq vositalar sonining ortishi o'z-o'zidan pedagogik samaradorlikni ta'minlamaydi. Bugungi dolzarb muammo — mavjud texnologiyalar orasidan aniq ta'limiy va tarbiyaviy maqsadga mosini tanlash, uni sinfdan tashqari faoliyat mazmuniga kiritish va natijani nazorat qilishning yaxlit mexanizmini yaratishdir. Ayniqsa, sinfdan tashqari mashg'ulotlarda o'quvchi qiziqishi, mustaqil izlanishi, loyiha va ijodiy faoliyati keng namoyon bo'lgani sababli texnologik imkoniyatni didaktik maqsadga bo'ysundirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Raqamli resursning jozibadorligi uning ta'limiy qiymatiga teng emas. Metodik asos yetarli bo'lmasa, platformalarning ko'pligi o'qituvchining ishini yengillashtirish o'rniga mazmunning parchalanishi, ortiqcha texnik amallar, o'quvchi diqqatining chalg'ishi va nazoratning susayishiga olib kelishi mumkin. Shu bois sinfdan tashqari faoliyatni raqamlashtirish “qaysi platformadan foydalanamiz?” savolidan emas, “qaysi pedagogik muammoni hal qilamiz?” savolidan boshlanishi kerak.

Pedagogik texnologiya o'quv jarayonini oldindan loyihalash, o'qituvchi va o'quvchi faoliyatini o'zaro bog'lash hamda natijani diagnostika qilishni nazarda tutadi [1]. Raqamli texnologiya ham shu mantiqda alohida dastur yoki qurilma sifatida emas, balki maqsad, mazmun, metod, shakl, vosita va baholashni birlashtiruvchi pedagogik muhit sifatida qaralishi zarur. Axborot texnologiyalarining didaktik imkoniyatlari o'quv faoliyatini boshqarish, axborotni taqdim etish va qayta ishlash, teskari aloqani tezlashtirish hamda o'quvchini faol bilish jarayoniga jalb etish bilan bog'liq [2].

Shundan kelib chiqib, asosiy masala quyidagicha qo'yiladi: raqamli vosita sinfdan tashqari mashg'ulotda o'quvchining mustaqilligi va faolligini kuchaytirishi, o'qituvchiga esa maqsadli boshqaruv va monitoring imkonini berishi uchun qanday metodik shartlar ta'minlanishi kerak? Mazkur savol raqamli vositalarni tanlashning didaktik mezonlarini aniqlashtirishni talab etadi.

Raqamli mashg'ulotni loyihalashda besh mezon o'zaro bog'liq holda qo'llanishi maqsadga muvofiq. Tarbiyaviy ahamiyat raqamli faoliyatning mas'uliyat, hamkorlik va axborot madaniyatini rivojlantirishini; pedagogik maqsadga muvofiqlik vositaning aniq vazifaga xizmat qilishini; kognitiv ahamiyat diqqat, xotira, tafakkur va tasavvurni

faollashtirishini; didaktik ahamiyat bilim va ko'nikmalarni individual sur'atda rivojlantirishni; uslubiy samaradorlik esa pedagogik vazifani ortiqcha murakkabliksiz, o'lganadigan natija bilan hal etishni nazarda tutadi. Bu yondashuv klassik didaktik tamoyillarni raqamli muhit imkoniyatlari bilan uyg'unlashtirish zaruratiga mos keladi [3].

Vosita tanlashda o'quvchilarning yoshi, psixofiziologik xususiyatlari, tayyorgarlik va motivatsiya darajasi, maktabning texnik imkoniyatlari hamda o'qituvchining raqamli kompetensiyasi hisobga olinishi lozim. Masalan, mustaqil izlanish maqsad qilingan bo'lsa, axborot-qidiruv va elektron manbalarni saralash vositalari; hamkorlikdagi loyiha uchun umumiy hujjat va guruhli muloqot vositalari; nazorat uchun esa avtomatlashtirilgan test, so'rov va tezkor teskari aloqa mexanizmlari ustuvor bo'ladi.

Bosqich	Raqamli yechim	Pedagogik funksiya
Motivatsiya	multimedia, vizual kontent	qiziqish va yo'naltirish
O'zlashtirish	elektron resurs, video, qidiruv	tushuntirish va izlanish
Hamkorlik	umumiy hujjat, guruhli platforma	loyiha va muloqot
Nazorat	test, so'rov, e-portfolio	monitoring va refleksiya

1-jadval. Raqamli vositalarni o'quv faoliyati bosqichlari bilan bog'lash

Jadvaldagi mantiq bir platformani “zamonaviy” bo'lgani uchun emas, o'quv jarayonidagi aniq funksiyasi uchun tanlashga xizmat qiladi. Imkon qadar kam, biroq o'zaro mos vositalardan foydalanish o'quvchi diqqatini texnik amallardan mazmuniy faoliyatga yo'naltiradi. Shu bilan birga, monitoring va xavfsizlik mashg'ulot yakunidagi qo'shimcha jarayon emas, dastlabki loyihaning tarkibiy qismi bo'lishi zarur. Natija qanday qayd etilishi, qaysi mezon bilan baholanishi va shaxsiy ma'lumotlar qanday himoyalaniishi oldindan belgilanadi.

Raqamli vositalardan foydalanish o'quv jarayonini individuallashtirish uchun ham qulay sharoit yaratadi. O'quvchi topshiriqni o'z sur'atida bajarishi, qo'shimcha manbaga murojaat qilishi va natijani turli shaklda taqdim etishi mumkin. Biroq individuallashtirish o'quvchini yolg'iz qoldirish emas; o'qituvchi topshiriq, maslahat, teskari aloqa va baholash orqali uning individual ta'lim yo'lini boshqarib borishi kerak.

Sinfidan tashqari mashg'ulotlarda raqamli vositalar test va so'rovlar yaratish, audio-video material tayyorlash, grafik va modellashtirish, elektron portfolio yuritish, loyihalar bo'yicha onlayn hamkorlik, masofaviy muloqot hamda bilimni nazorat qilish kabi vazifalarni bajarishi mumkin. Bunday xilma-xillik o'qituvchidan platformalarni nomiga emas, pedagogik funksiyasiga ko'ra guruhlashni talab qiladi.

Google Forms turidagi shakllar diagnostika, test, so'rov va refleksiya uchun qulay bo'lib, javoblarni jamlash orqali guruhdagi umumiy holatni tez aniqlash imkonini beradi. Hamkorlik platformalari topshiriqni bo'lib bajarish, umumiy natijani tahrirlash, fikr almashish va loyiha jarayonini kuzatishga xizmat qiladi. Videomuloqot vositalari esa maktabdan tashqaridagi mutaxassis bilan uchrashuv, loyiha himoyasi yoki masofaviy maslahatni tashkil etishi mumkin. Demak, bir xil texnik vosita metodik ssenariyga qarab turli pedagogik vazifani bajaradi.

Platformaning texnik imkoniyati bilan pedagogik natija o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri tenglik yo'q. Test faqat yakuniy tekshiruv uchun ishlatilsa, u reproduktiv nazorat vositasi bo'lib qoladi; natijalar asosida individual topshiriq berilsa, u diagnostika va korreksiya mexanizmiga aylanadi. Videokonferensiya ham oddiy axborot uzatish vositasi yoki kichik guruhli muhokama, ekspert uchrashuvi va loyiha taqdimoti muhiti bo'lishi mumkin. Shuning uchun raqamli vositaning pedagogik qiymati uning funksiyalari soni bilan emas, metodik ssenariy bilan belgilanadi.

Axborot texnologiyalarining maktab ta'limi mazmuni va metodlariga ta'siri ilmiy adabiyotlarda alohida ta'kidlangan. Bugungi sharoitda muammo yanada murakkab: platformalar tez yangilanadi, ularning funksiyalari bir-biriga yaqinlashadi, ayrim xizmatlar qisqa muddatda eskiradi. Shu sababli o'qituvchiga dasturlar ro'yxatini yodlatishdan ko'ra, yangi vositani pedagogik mezonlar asosida mustaqil baholash kompetensiyasini rivojlantirish barqarorroq yechimdir.

Sinfdan tashqari mashg'ulot uchun quyidagi loyihalash ketma-ketligi taklif etiladi: 1) kutilayotgan ta'limiy va tarbiyaviy natijani aniqlash; 2) o'quvchilarning tayyorgarligi va motivatsiyasini hisobga olish; 3) individual, juftlik, guruh yoki jamoaviy faoliyat shaklini belgilash; 4) shu faoliyatni qo'llab-quvvatlaydigan raqamli vositani tanlash; 5) baholash mezonlarini ishlab chiqish; 6) xavfsizlik talablarini belgilash; 7) refleksiya asosida keyingi faoliyatga korreksiya kiritish.

Mazkur ketma-ketlik "platformadan boshlash" yondashuvini "pedagogik muammodan boshlash" yondashuviga almashtiradi. Natijada o'qituvchi texnologiyani maqsadga bo'ysundiradi, o'quvchi esa texnik topshiriq bajaruvchisi emas, mazmun yaratuvchi faol subyektga aylanadi. Loyiha, virtual ekskursiya, fan klubi, ijodiy topshiriq va elektron portfolio kabi shakllarda bu yondashuv ayniqsa samarali metodik imkoniyat yaratadi.

Metodik yechim

Tahlil sinfdan tashqari mashg'ulotlarni raqamlashtirishdagi asosiy qarama-qarshilikni ko'rsatadi: o'qituvchi ixtiyorida ko'plab vosita va platformalar mavjud, biroq ularni pedagogik maqsad, o'quvchi ehtiyoji, tashkiliy shakl va baholash bilan bog'laydigan tanlov mezonlariga ehtiyoj saqlanib qolmoqda. Demak, metodik takomillashtirish texnologiyalar sonini ko'paytirishga emas, ularni tanlash va qo'llashning didaktik asoslangan mexanizmini yaratishga yo'naltirilishi lozim.

Birinchidan, raqamli vosita tarbiyaviy, pedagogik, kognitiv, didaktik va uslubiy samaradorlik mezonlari bo'yicha baholanishi kerak. Ikkinchidan, faoliyat o'quvchining tayyor axborotni qabul qilishiga emas, izlanish, muammo yechish, hamkorlik, mahsulot yaratish va o'z natijasini baholashiga imkon berishi zarur. Uchinchidan, monitoring, refleksiya va teskari aloqa butun jarayonni boshqaruvchi uzluksiz mexanizm sifatida tashkil etilishi maqsadga muvofiq.

O'qituvchining raqamli kompetensiyasi muayyan dasturdan foydalanish ko'nikmasi bilangina cheklanmaydi. U resursning didaktik qiymatini baholash, o'quvchiga moslashtirish, xavfsiz foydalanish shartlarini yaratish, natijani tahlil qilish va zarur vaziyatda vositani almashtirish qobiliyatini ham qamrab oladi. Shu sababli sinfdan tashqari faoliyatda o'qituvchi axborot beruvchi emas, balki faoliyatni loyihalovchi, yo'naltiruvchi va natijani tahlil qiluvchi subyekt sifatida namoyon bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, umumta’lim maktablarida sinfdan tashqari mashg’ulotlarni raqamli texnologiyalar asosida samarali tashkil etishning bosh sharti texnik vositalarning mavjudligi emas, ularning pedagogik jihatdan asoslangan tanlovidir. Maqsad, o’quvchi xususiyatlari, faoliyat shakli, raqamli vosita, monitoring va refleksiya o’zaro bog’langandagina raqamli muhit o’quvchining mustaqilligi, ijodiy faolligi va hamkorlik ko’nikmalarini rivojlantiruvchi ta’limiy resursga aylanadi. Shu bois “ko’proq texnologiya” emas, “maqsadga mos, xavfsiz va o’lchanadigan pedagogik yechim” tamoyili ustuvor bo’lishi zarur.

ADABIYOTLAR:

1. Mamatkodirov M.M. Evaluation of the effectiveness of the use of digital technologies in the organization of extracurricular activities // Journal of Xidian University. –2024. – №4. –B.1683-1694.
2. Mamatkodirov M.M. Umumiy o’rta ta’lim maktablarida darsdan tashqari ishlarni tashkillashtirishlarida axborot texnologiyalarni o’rni (tabiiy fanlarni o’qitish misolida) // FarDU ilmiy xabarlar . – 2023. – №3 . – B. 394-397.
3. Семенова И.Н. Моделирование системы принципов обучения в условиях развития информационно-коммуникационных технологий // Педагогическое образование в России. – 2012. – №5. – С. 106–110.